

KÜHARJEVA PREKMURSKA PRIREDBA JANEŽIČ-SKETOVE SLOVNICE

Küharjeva slovnica ogrskoslovenskega narečja je skrajšana priredba Sketove *A. Janežičeve Slovenske slovnice*, pisana v knjižni prekmurščini z opaznimi elementi njegovega domačega govora. Slovnici se razlikujeta po obsegu: Sketova (1900) obsega 288 tiskanih strani, Küharjeva (1913) pa 132 rokopisnih strani. Od petih Sketovih poglavij (glasoslovje, oblikoslovje, besedotvorje, skladnja in metrika) je Kühar obdelal le prva tri, pa še to ne vedno v celoti. Slovnici se bistveno razlikujeta v obravnavi ločil in v opisu soglasnikov, saj jih Sket natančno predstavi, Kühar pa se – razen v dveh primerih (*l* in *nj*) – samo sklicuje na madžarščino. V nasprotju s Sketovo ugotovitvijo o popolni odsotnosti dvoglasnikov v knjižni slovenščini navaja Kühar za svoj domači govor kar 20 dvoglasnikov in od tega sta dvoglasnika v ožjem smislu (tj. historično) le dva: *ej* (*ê*) in *ou* (*ô*). Kühar na osnovi jezikovne rabe nadalje ne ločuje med določno in nedoločno obliko pridevnika, prav tako ne omenja deležnikov na *-ši*. Pri besedotvorju je Kühar obdelal le izpeljavo, Sketova slovnica pa ima še sestavo in besede tujega izvora. Stične točke najdemo tudi v jezikoslovni terminologiji. Opazen je odklon od Košičeve in Agustičeve terminologije in močno približevanje osrednjeslovenski. Zlasti iz tega je razvidna Küharjeva zavest o prekmurščini kot konstitutivnem delu skupnega slovenskega jezika.

slovnica, prekmurščina, slovenski knjižni jezik, narečje, bratonski govor, terminologija

Kühar's grammar of the Hungarian-Slovene dialect is a shortened adaptation of the Sket edition of *Janežič's Slovene Grammar* written in standard Prekmurje dialect with noticeable elements of his local dialect. The two grammars differ in their scope: Sket's (1900) extends to 288 printed pages, while Kühar's (1913) is 132 manuscript pages. Of Sket's five chapters (phonetics, morphology, word formation, syntax and metrics) Kühar deals only with the first three and those not always in full. There is a fundamental difference between the grammars with regard to punctuation and the description of consonants, which are presented in detail by Sket, while Kühar – with two exceptions (*l* and *nj*) – refers to Hungarian. In contrast with Sket's claim that there is a complete absence of diphthongs in standard Slovene, Kühar cites 20 diphthongs in his local dialect, among which are only two in the narrowest sense (i.e. historically): *ej* (*ê*) and *ou* (*ô*). On the basis of language use, Kühar does not distinguish between the definite and indefinite form of the adjective, nor does he mention the *-ši* participle. With regard to word formation, Kühar deals only with derivation, while Sket deals with compounds and words of foreign origin. As far as shared points are concerned, Kühar's grammar deviates from the terminology used by Košič and Agustič, moving towards the central Slovenian terms. In this we can see Kühar's perception of the Prekmurje dialect as a constitutive part of a common Slovene language.

grammar, Prekmurje dialect, Slovene standard language, dialect, Bratonsci speech, terminology

O Kūharju in njegovi slovnici. Naslovnica rokopisne prekmurske slovnice (*Slòvnica vogr̀sko-slovènskoga narèčja*), ki jo je na osnovi Sketove priredbe A. Janežičeve *Slovenske slovnice*¹ pripravljala mladi prekmurski narodopisec in jezikoslovec² Števan Kūhar,³ je opremljena z letnico 1913.⁴ Gre za prvo prekmursko slovnico, pravzaprav za samo tri poglavja, in edino, ki je tudi napisana v prekmurščini. S tem ko je rokopisna obležala v privatnih predalih,⁵ so imeli dostop do nje samo njeni hranitelji, ki so jo, žal, zgolj evidentirali in obrobno omenjali.

Izraz *vogr̀sko-slovènsko narèčje* ima Kūhar samo v naslovu slovnice, v besedilu pa uporablja *naše narèčje*. Na začetku besedila (opomba k str. 1) je naslednje opozorilo: »Z ardèčov téntov znamenívane rečí se ne glásijo povsem prav v *našem narèčji*, záto so pôleg njih zápisane z ardèčov téntov drúge, ka so se mi bôše vidle. Či bi pa što znał mesto njih ešče priličnêše, ka *našemi narèčji* bole odgovárjajo, naj je blagovoli zápisati.« Klekl, ki je bil z Ravenskega, zadnja leta pa je živel blizu Kūharja v sosednjih Črenšovcih, je imel zaradi širšega razgleda po prekmurskih govorih in dobrega poznavanja slovenskega knjižnega jezika⁶ kot ocenjevalec slovnice veliko alternativnih predlogov, ki pa so bili sprejeti samo, če jih je dovolj dobro utemeljil in so Kūharja prepričali. Če ni bilo jasnih utemeljitev, ampak samo sklicevanje na rabo v določenem govoru, je Kūhar rad ostajal pri že navedenem na osnovi

¹ Očitno je prirejal osmo, predelano izdajo iz leta 1900, kar je ugotovljivo na osnovi dovolj evidentnih razlik med posameznimi izdajami. Ker je Janežičeva osnova močno predelana, njegov delež pa razviden iz naslova slovnice, bo knjiga v bibliografiji in besedilu navajana pod Sketovim imenom.

² V članku o Štefanu (Števanu) Kūharju v *Slovenskem biografskem leksikonu* (SBL 1, 580), ki ga je napisal Janko Šlebinger, ni njegovo jezikoslovno delo niti omenjeno; prav tako ga v spominih ne omenja njegov prijatelj Ivan Jerič (2000: 9–10). Da je avtor rokopisa Števan Kūhar, piše v *Izboru prekmurskega slovstva* prof. Vilko Novak (1976: 95), na strani 165 iste knjige pa navaja Novak odlomek besedila iz *Kalendarja Srca Jezušovega* 1916, ki je bilo po njem delo Jožefa Klekla st., po SBL pa Jožefa Klekla ml.: »Slovenski naš jezik je [Š. Kūhar] dobro poznal, če bi njemu zdravje služilo, bi ga še boljše spoznal, posebno gornje narečje bi njemu potrebno bilo znati, te bi lahko spisal slovnico slovensko, kak jo je nameno.«

³ Po SBL se je rodil leta 1882 v Bratonicih, se učil za krojača, v dveh letih končal štiri razrede meščanske šole v Lendavi, nato višjo gimnazijo z maturo v Veliki Kaniži, nakar se je odločil za somboteljsko bogoslovje, ki pa ga je moral zaradi jetike že po dveh mesecih zapustiti in se vrniti domov. V enajstih letih bolehanja je med domačini nabral obsežno zbirko ljudskih pesmi in pripovedi, ki jih je objavljala tako v prekmurskih *Novinah* in *Kalendarju Srca Jezušovega* kot tudi v mariborskem *Časopisu za zgodovino in narodopisje*, v zadnjem s Štrekljevimi pripombami in po njegovih navodilih. Leta 1913 je anonimno izdal prvi snopič *Narodnih pesmi*, napisal pa je še članek o sv. Cirilu in Metodu. Umrli je leta 1915. V tridesetih letih so na njegov grob postavili obelisk, delo Plečnikovih učencev (gl. *Novine*, 31. januarja 1932).

⁴ *Slòvnica vogr̀sko-slovènskoga narèčja*. Spísana na podlagi Jánežič-Šketove Slovènske slòvnice. Na svètlo dána leta 1913.

⁵ Prvi predal je po vsej verjetnosti pripadal Jožefu Kleklu st. (1874–1948), ki je od leta 1910 živel upokojen v bližnjih Črenšovcih, kjer je bil od 1903 dve leti kaplan. Po informacijah Kūharjeve sorodnice Milene Forjan, ki živi v hiši zraven njegove domače, se je njena pokojna mama spominjala, kako so po Števanovi smrti odvažali kupe popisane papirja Kleklu v Beltince (?). Naš inštitut je rokopis odkupil od prof. Vilka Novaka. Oba sta Kūharjevo slovnico omenjala, prvi v njegovem nekrologu leta 1916, drugi v *Izboru prekmurskega slovstva* 60 let kasneje, a nobeden od njiju ni povedal o njej kaj več. O slovnici je do zdaj edina pisala Darja Markoja (2006: 179–185), zlasti z vidika prekmurskega knjižnega jezika.

⁶ Zlasti po njegovi zaslugi se je npr. v katoliški prekmurski tisk uvedel slovenski črkopis (Šlebinger v SBL 1, 461).

svojega bratonskega govora (»se prinas právi«). Ko je govoril o *navádnom gôvori*, je rad izpostavil kako bratonsko posebnost (npr. velelnik *glédaj-da*), ki je posebna tudi v *nášem narêčji*. Praviloma pa je veljalo načelo, ki ga je zapisal v opombi k strani 19 in s katerim se je strinjal tudi Klekl: »Či nemo mogli nájti právoga pravila, mo se mogli odločiti v písávi samo za edno končnico, za tisto nájmre, ka odgovárja *kníževnoj slovenščini*.« *Slovenščina in slovenski jezik* sta v glavnem rabljena v enakih sobesedilih kot pri Sketu, enako širok je tudi njun pomen.

Prekmurska jezikoslovna literatura. V 19. stoletju sta v knjižni prekmurščini sicer izšli dve slovnici, ki pomenita začetek in oblikovanje prekmurske jezikoslovne terminologije, vendar sta obe opisovali madžarski jezik. Prva, obsežnejša (XX + 185 strani) je bila Košičev *Kratki navuk vogrskoga jezika za začetnike* iz leta 1833, druga, krajša (78 strani) pa Agustičev *Navuk vogrskoga jezika za začetnike* iz leta 1876. Skladno z obsegom obeh slovnici je tudi število njunih terminov: v Košičevi slovnici sem jih zabeležila 398, v Agustičevi pa le 200, od tega jih je 85 skupnih, tako da bi lahko vsaj do neke mere govorili o tradiciji in kontinuiteti.

Prekmurščina pa je bila predmet temeljitega jezikoslovnega opisa že nekaj let pred Kúharjevim rokopisom, in to v Pavlovi madžarski disertaciji o glasoslovju cankovskega narečja.⁷ Pavel je v štiridesetih letih 20. stoletja (z letnico 1942) sestavil v madžarščini še prekmursko slovnico, ki je tudi ostala v rokopisu, slovenski so v njej le posamezni jezikoslovni izrazi, navedeni v naslovih ob madžarskih in povzeti po slovenskih slovniciarjih.⁸

Sket 1900 in Kúhar 1913. Primerjava Sketove in Kúharjeve slovnice je pokazala, da se po obsegu precej razlikujeta, saj obsega Sketova iz leta 1900 kar 288 tiskanih strani, 13 let mlajša Kúharjeva pa v dveh zvezkih le 132 rokopisnih strani, ki imajo občasno pripise tudi na hrbtni strani.⁹ K prvemu zvezku, tj. k 66 stranem, je nepodpisani avtor, zelo verjetno Jožef Klekl st., napisal 12 strani opomb,¹⁰ Kúhar pa 9 strani odgovorov na te opombe. Od petih Sketovih poglavij (glasoslovje, oblikoslovje, besedotvorje, skladnja in metrika) je Kúhar obdelal le prva tri, od tega besedotvorje le delno, kar lahko povezujemo z njegovo dolgotrajno boleznijo in

⁷ Monografijo z naslovom *A vashidegkuti szlovén nyelvjárás hangtana* je objavil leta 1909 pri Madžarski akademiji znanosti. Vokalizem je leta 1998 prevedla v slovenščino in vključila v svoje diplomsko delo o Avgustu Pavlu dialektologinja Tjaša Jakop, ki trenutno prevaja tudi njegov konzonantizem. O Pavlovem pojmovanju prekmurščine kot slovenskega narečja gl. navedek iz njegove razprave *Jezik najnovejšega prekmurskega slovstva* iz leta 1916: »Nedvomno, da sta naš (tj. prekmurski) in avstrijski slovenski jezik eden in isti in da so med njima le narečne razlike.« (Gl. Jakop 2003: 68.)

⁸ Pri jezikoslovnih izrazih, ki jih iz Pavla navaja Greenberg 1989 na strani 354, so prekmurske edino pisne in posamezne izgovorne značilnosti, npr. pridevnik, spòlnik, oblikoszlóvje.

⁹ Polna stran Sketove tiskane slovnice obsega 36 vrstic in ok. 1950 znakovnih mest, polna stran Kúharjeve rokopisne slovnice pa 25 vrstic in ok. 1100 znakovnih mest, kar pomeni ok. 278.000 znakovnih mest na 143 Sketovih straneh – od *Glasoslovja* do vključno *Izpeljave* – in ok. 145.000 znakovnih mest na 132 Kúharjevih straneh, torej je Kúharjevo besedilo pol krajše od Sketovega.

¹⁰ Jožef Klekl st. se je rodil v Krajni (tako tudi njegov bratranec in soimenjak Jožef Klekl ml.) na robu Ravenskega, tj. med Cankovo in Petanjci, in je živel po letu 1910 v bližnjih Črenšovcih. Na jezikovno stanje na Ravenskem in v Črenšovcih (piše: Črenslovci) se namreč avtor opomb redno sklicuje.

skorajšnje smrtjo (leta 1915).¹¹ Ohranjal je strukturo svoje slovnične predloge in vrstni red poglavij. Izjema je poglavje o glagolu, ki je v Kūharjevi slovnici za razliko od primerjane na koncu oblikoslovnega razdelka, vzrok pa je morebiti njegova dolžina, saj v prvem zvezku ni bilo prostora za celoten glagol. V pogostih primerih medsebojne prekrivnosti je uporabljal iste ponazoritve kot Sketova predloga, le da redno onaglašene (npr. sklanjatev ženskega samostalnika *riba*, moških samostalnikov *trávník* in *kònj*, srednjih samostalnikov *mèsto*, *pòle* in ženskih *i-debel nít*), zaradi različnosti naglasa v posameznih sklonih pa je navedel še dodatne zglede (npr. pri 1. ženski sklanjatvi celotno paradigmo samostalnikov *kòsa* in *brána*: or. mn. z *ríbov*, s *kosôv*; im. dv. *řibi*, *kosê*, *brani*).

Glasoslovje. Sket (str. 3–25), Kūhar (str. 1–12). Kūharjeva abeceda ima 30 črk (25 navedenih v Sketu + *dž*, *ť*, *nj*, *ö*, *ü*).

Samoglasnikov je po Kūharju 7 (poleg *a*, *e*, *i*, *o*, *u* iz Sketa še *ö* in *ü*), v oklepajih pa navaja na koncu še dva, to sta *ť* in *r*: *r* je enoglasni samoglasnik, če stoji med dvema soglasnikoma (*brv*, *smrt*),¹² če pa mu sledi trdi *ť*, je dvoglasni (*mřt*, *strť*, tj. *mřy*, *střy*);¹³ deli jih na kratke in dolge, na mehke (*e*, *i*, *ö*, *ü*) in trde (*a*, *o*, *u*).

Deli jih tudi na enoglasnike (13: *a*, *á*, *e* (*ä*), *e*, *é*, *i*, *o*, *ó*, *ö*, *ő*, *u*, *ú*, *ü*) in dvoglasnike (20: *aj*, *áj*, *at*, *át*, *ej* (*äj*), *ê* (*ej*), *éj*, *et* (*ät*), *et*, *ét*, *í* (*ij*), *it* (*üü*), *ô* (*ou*), *oj*, *ot*, *ôj*, *uj*, *új*, *ú* (*üj*), *ï* (*üü*)).¹⁴ Izgovor vseh enoglasnikov razlaga z izgovorom madžarskih enako zvencih glasov (npr. *a* = madž. *a*,¹⁵ npr. *kàčá*; *á* = madž. *á*,¹⁶ npr. *grád*), medtem ko za dvoglasnike navaja samo prekmurske glasovne realizacije (*aj* = *a + j*, npr. *Pòlajnjčar*; *áj* = *á + j*, npr. *Odrájnjčar*;¹⁷ *at* = *ao* (*au*), npr. *kòpať*; *át* = *áo* (*áu*), npr. *prebivátcí*). Za enačajem je zapisal narečni izgovor dvoglasnika, v oklepaju pa knjižnega. Prim. še *et* (*ät*) = *eo* (*äo*, *äu*), *pèket*; *èt* = *èo* (*èu*), *plèt*. Utemeljeno razlikuje tudi med *ô* = krátki *o + u* = *ou*, *dôm* in *ot* = *ou*, *pòť*, čeprav sta izgovora verjetno enaka. Izmed 20 navedenih Kūharjevih dvoglasnikov sta dvoglasnika v ožjem smislu (tj. historično) le dva: *ej* (*ê*) in *ou* (*ô*); v vseh drugih primerih je izgovor res dvoglasniški, vendar sta glasova dejansko samostojna.¹⁸

¹¹ Že omenjena Milena Forjan se spominja materinih pripovedi o tem, kako je bil Števan že težko bolan in privezan na posteljo še vedno dejaven, saj si je zapisoval vse, kar je v sobi slišal zanimivega.

¹² V poglavju o soglasnikih omenja Sket dvojno, tj. samoglasniško in soglasniško, naravo *jezikovca r*. Pri samoglasniškem *r* sta izpostavljena trdi izgovor in zlogotvornost.

¹³ V opombah na strani 3 ga na to opozarja Klekl, češ da ne razume, kaj je to. Sprašuje ga, če je morda *mřó*, *střó*. V današnji bratonsčini nasprotno rečejo *mujrou*.

¹⁴ Pavel ima v svojem glasovju cankovskega govora navedenih 18 dvoglasnikov. Po Sketu knjižna slovenščina nima dvoglasnikov.

¹⁵ Tj. labializirani *a* (*ä*).

¹⁶ Enak je slovenskemu *á*.

¹⁷ V opombi k § 5 je ocenjevalec Klekl zapisal: »če se *e + j* piše *ê* – naj se *a + j* tüdi piše *â*. Zato pa *polánčar* – *liplánsko*, kaj je tüdi primernêše – *polana* – *polan-ski* -čar i Ravenci samo *pòlančar* pravijo.« Kūhar temu predlogu v odgovoru nasprotuje: »Jaz sam prôti tomi, ka bi se *a + j* pisalo *â*; to pa zátó, ka te vnôge rečí májo v pisavi po dvá akcenta, na pr. *Pòlánčar*, *liplánsko*. Nadale mámo tüdi *á + j*. Kak bi pa te beležili *tô*, na pr. *Odrájnjčar*? Tô itak nebi mogli znamenüvati z *â*, zátó ka se *a + j* v rečí *Polajnjčar* glási ináči kak v rečí *Odrájnjčar*.«

Soglasniki. Slovnici se v opisih soglasnikov bistveno razlikujeta, saj se Kúhar zadovolji že z ugotovitvijo, da se razen v dveh primerih (*l* in *nj* v določeni poziciji) prekmurški soglasniki izgovarjajo kot madžarski, podrobnejše razvrščanje v podskupine pa ni komentirano.

Pri izgovoru Kúhar izpostavlja le dva glasova, in sicer (1) jezičnik *l*, ki je dvoji: »navádni *l*, pa trdi *t*« (Sket ima še mehki oziroma topljeni *l*),¹⁹ za trdi *t* pa pove, da »stojí samo za samoglasnikom, pa ž njim vküp tvori dvoglasnik, kak smo tó vidli pri dvoglasnikaj« in da se ženska in srednja oblika od *stálen* glasita *stáuna*, *stáuno*;²⁰ in (2) *nj*, ki se praviloma izgovarja kot madžarski *ny* (*kònj*),²¹ razen v imenovalniku množine tistih samostalnikov, ki se v imenovalniku ednine končujejo na *-n* – v teh primerih se *n* in *j* izgovarjata razločno oziroma ločeno: *kaplán+je*, ne *kaplánye*. Sicer pa naj bi se vsi soglasniki izgovarjali kot v madžarščini. Z označevanjem *u*-jevskega (dvoustničnega) izgovora posebej označenega posamoglasniškega trdega *t*, ki se v prekmurščini, tudi v bratonskem govoru, skoraj vedno izgovarja kot *o*, je naredil pomemben korak k zblíževanju s knjižno slovenščino.

Razlike med sedanjo pisavo in fonetiko (str. 6–9). V tem razdelku opozarja Kúhar na naslednje samoglasniške spremembe v navadnem govoru (»Pred očmí mám samo bratonsko naréčje«), ki se ne odražajo v tedanji pisavi: *a* se večkrat spremeni v *e* (*ä*) in obratno (*dèle* : *dàle*; *nàde* : *nède*); če preide naglas s kratkega zaprtega *è* in dvoglasnika *ê* oziroma s samoglasnika *ò* in dvoglasnika *ô* oziroma s samoglasnikov *ü* in *ú* na kateri drug zlog, prehajata ta dva *e*-ja v *i* (*rêč*, *ričí*;²² *plèti*, *plivém*) oziroma *o*-ja v *u* (*tòča*, *tučòv*;²³ *ròka*, *rukò*)²⁴ oziroma *ü*-ja v *i* (*mùha*, *mihé*;

¹⁸ Dvoglasnik je v terminološkem pomenu »samoglasniški fonem z drsnim izgovorom med dvema izgovornima točkama, od katerih je ena lahko težiščna, npr. *au* v nemščini, *ie* ali *ei* v dolenjščini«, medtem ko je »zveza samoglasnika z drsnikom *j* ali *v*« neterminološka (Toporišič 1992: 33).

¹⁹ Sket pravi na strani 6, da se trdi *l*, ki odgovarja poljskemu *ł*, izgovarja kot *v(u)* v korenu besede pred soglasniki (*dolg* = *dovg*) ter pred polglasnikom v obrazilih *-ec* (*tkalec* = *tkavec*) in na koncu besede za samoglasnikom (*dal* = *dav*).

²⁰ V Pleteršnikovem slovarju je iztočnica *státen*, *-lna*, v SSKP pa *stálen*, *-lna* s samo *l*-jevsкими zgleđi. Kúhar posebej opozarja na dvoustnični izgovor ženske in srednje oblike: »Glási se pa kak *u*: *stáyna*, *stáyno*.« Klekl v pripombi temu zgleđu ugovarja, češ da naj ostane *stalen* – *stalna* – *stalno*, in za zgleđ predlaga *tkalec* – *pri tkalcu* in *svila* – *svilno*. Verjetno je ta pripomba sprožila Kúharjev naknadni pripis ob robu besedila: »Zakaj *tkálec*? pa zakaj *poslúšavec*?« Da gre za vprašanje, ki mu v narečju ne najde odgovora, je razvidno iz navedka v odgovoru h Kleklovi opombi na str. 4: »Dugo sam že opaživat pa meš na skrbi, či bi čüť med našim lüstvom rečí, kak so *prebivalec*, *brálec*, *sejálec* itd., tó je takše rečí, štere bi nástale s tvorno-pretečenoga deležnika, pa zvün *tkálca* sam dozđaj ně čüľ drúge kak: *motilnica*, *škrpitolnica*, *dojilnica* pa *sükabnica*. Prinás se právi: *stanovník*, *bráč* (*krunlevi bráči*), *sejáč*, *podežgáč* (za *požigalec*), *pogoreneć* (za *pogorelec*) itd.«

²¹ V odgovoru na opombe na str. 3 piše: »Glasnik *nj* v Črenslovcih se razločuje pri izgovarjanji *n* i *j* *kon-j*. Mí, ki vogrski znamo – se toga ne držimo – i po tom se je lüdstvo navčilo.«

²² V opombah na str. 4 piše o tem Klekl: »Jaz tak spoznam, ka se vsaki *e* v *i* spremeni, če naglas pride na zlog pred njim stoječega ali za njim pridočega – če ma ali nema ta zlog samoglasnik *e*.« V primerih (npr. *človek*, *človeka*), ki jih navaja, je to »najzornjejši *e*, šteri se že z *i*-om sreča.« V odgovorih na opombe na str. 4 mu Kúhar v zvezi s tem pritrdi, čeprav v metajeziku skoraj dosledno uporablja obliko *rečí* itd. Prav tako najdemo potrditev za *e*-jevski zapis pogosto tudi v SSKP (gl. oblikoslovje besede *rejč*), kar pomeni široko uveljavljenost teh oblik v knjižni prekmurščini.

²³ Klekl v opombah (str. 4) pripominja, da se v Železni županiji z *tučov* »ne čüje«. Skladno s tem je v SSKP Terplanov zgleđ z *toćsov*.

súče, sikálnica);²⁵ kratki zaprti *è* se spremeni v *ö* (*mlèt : mlòo*); kratki odprti *e* (*ä*) se spremeni v *i* (*ednòk : idnòk*); samoglasnik *i* se spremeni v *ü* pred samoglasnikom [!] *t* (*bìt : bùt (bùu)*); včasih *i* tudi odpade (*pri : pr*). V naslednjo skupino je razvrstil soglasniške spremembe: *d* → *g* pred *n*-jem (*zádnji : zágñji*); *g* → *ĝ* pred mehkimi samoglasniki (*àngel : ànĝel*); *m* → *n* na koncu besed (*dèlam : dèlan*); *n* (če je za njim *m, b, p*) → *m* (*sìn mòj : sìm mòj*); *n* (če je za njim *k, g*) → nosnik *N* (*zánka : zánka*); *h* → *j/ø* (*hìža : ìža; düh : düj*);²⁶ združitev samoglasnikov, če med njima izpade *h* (*gràha, gràa, grá*) itd. V tretji, zadnji skupini je navedenih šest sprememb končnih soglasnikov: 1) *Bòk pláti*; 2) *Bòk, kí nas je čüvat*; 3) *Té člòvig bi skòčo prêg grma*; 4) *V lôk ìdemo*; 5) *nat cerkvòv, pret čèbrom*; 6) *ž njèga*.²⁷

To poglavje je analogno s poglavjem o glasovnih spremembah v Sketu (str. 8–14), ki pa opozarja na glasovne pojave, značilne tako za knjižni kot tudi za govornjeni (»navadni«) jezik, in jih pogosto skuša tudi razložiti, medtem ko se Kùhar z razlagami manj ukvarja.²⁸

Zlogi, naglaševanje, pravopis. V tem Kùharjevem poglavju (str. 10–12) sta združeni dve poglavji iz Sketa: prvo z naslovom *Zlogi in naglaševanje* (str. 13–15) ter drugo z naslovom *Pravopisje* (str. 16–23).

Pri naglasu opozarja Kùhar na kratek in dolg izgovor samoglasnikov, medtem ko se dvoglasniki izgovarjajo »vláko ali rastòče«. Naglasna znamenja so: krativec, ostrivec in zavijalec (˘), zadnjega rabimo le pri zapisovanju dvoglasnikov *ou* in *ej* (*pomòč, svèča*), pri drugih dvoglasnikih pa označujemo naglas z ostrivcem ali krativcem, »tò je, kakši samoglasnik tvori prvi tál dvoglasnika«, npr. *krát, gnàt, bìt*. Vsa tri poimenovanja je prevzel iz Sketove slovnice, ki ločuje znanstveno in navadno označevanje naglasa, pri tem pa je dal izrazu *zavijalec* novo obliko in novo vsebino. V Sketu, ki beleži tudi tonemskost osredneslovenskega jezikovnega prostora, pomeni namreč zavijalec »predteglo-dolg« glas,²⁹ ostrivec pa nasprotno »zateglo-dolg« glas. V navadni pisavi se po Sketu uporablja zavijalec ali strešica in je v nasprotju s Kùharjevim zavijalcem,³⁰ ki pomeni *e*-jevski in *o*-jevski dvoglasnik, znak za *e*-jevsko in *o*-jevsko širino. Slovnici sta primerljivi v opozorilih na nestal-

²⁴ V SSKP imajo različni avtorji samo pisno variirano isto obliko *z-rokouv*.

²⁵ Klekl v opombah (str. 4) pravi, da besede ne pozna, zato mu jo Kùhar v odgovorih (str. 4) najprej razloži kot »klopčéce koncov (níti)«, nato pa opiše še postopek, kako je súkálnica nastajala, in navede sodobno rabo besede.

²⁶ Po Kleklu (str. 4) je prehod *h* → *j* splošen pojav, ki je rezultat močnega vpliva hrvaškega in madžarskega jezika. Navede primer *pri hížaj* kot ustrežnejši, s čimer se strinja tudi Kùhar, ki mu odgovarja (str. 5), da se *h* že na začetku besed težko izgovarja, še težje pa na koncu. Iz bratonskega narečja je že čisto izginil. Meni, da bi bilo najbolje, če ga sploh ne bi več pisali, saj ga ljudje izgovarjajo, če ga vidijo zapisanega, s tem pa se vnaša zmeda. Markoja (2006: 183) opozarja na posamezne oblikoglasne značilnosti knjižne prekmurščine v Kùharjevi slovnici.

²⁷ To prilikovanje sta zapisovala tudi Trubar in Dalmatin.

²⁸ Za Klekla očitno še preveč, saj na str. 4 predlaga, da naj bi se na tem mestu opisovala samo pravila izreke, ne pa da se tako obširno razpravlja o fonetiki.

²⁹ V Sketu 1906 je zavijalec označen s sedanjim znakom za cirkumfleks (˘).

³⁰ V obeh slovnicaх je enaka oznaka (˘).

nost naglasnega mesta, le da imata vsaka svoje zglede in da jih ima Kùhar bistveno manj.

Pravopisu je posvetil Kùhar zelo malo pozornosti, še največ razzlogovanju oziroma deljenju besed, o čemer govori v 3 točkah, ki so v veliki meri prekrivne s Sketom. Na kratko opravi z velikimi črkami (Sket 7 točk) in ločili, ki da se oboji uporabljajo tako kot v madžarščini. Kot posebnost v primerjavi z madžarščino so v opombi navedena imena oseb, poimenovanih po narodnosti ali bivališču, ki se pišejo z veliko začetnico. Ločila (v obeh slovnica h jih je 14) so pri Kùharju samo navedena, toliko da z vemo za njihova poimenovanja, medtem ko so madžarske ustreznice prečrtane, v Sketu pa so glavna ločila opremljena z daljšimi opisi, pravili in zgledi (samo vejica npr. na dveh straneh), ostala s krajšimi.

Oblikoslovje je tako Kùharjevo (str. 13–111) kot Sketovo (str. 26–123) najobsežnejše poglavje. Ob Kùharjevem izrazu *gòvorni razpòl*, tj. besedna vrsta, ki je glasovno prilagojen prekmurščini, povzet pa po Sketu (*govorni razpol*),³¹ se Klekl sprašuje, kaj pomeni ta izraz v madžarščini. Osnovna delitev besednih vrst (imenovanih v obeh slovnica h tudi *besedna plemena*) je klasična: imena (samostalnik, pridevnik, števnik, zaimek), glagol in členice (prislov, predlog, veznik, medmet). Za člen, kakor je v nemščini ali grščini, pravi Sket, da ga slovenščina nima in da ga zaradi bogate samostalniške pregibnosti niti ne potrebuje, Kùhar pa piše malo drugače: »Spòlniki te (tä), ta, to (der, die, das), vsi trijé nenaglašeni, se jako malogda zgovárjajo ...«

Samostalnik. Sket (str. 27–45), Kùhar (str. 14–31). V razdelkih o spolu (po pomenu in po *končniku*, tj. po končaju), številu in sklonu je Kùhar skoraj dosledno upošteval Sketa, le da Sket govori ob izgubi zvalniške oblike še o ostankih v ednini moškega spola, Kùhar pa samo o njeni izgubi.³²

Prva ženska sklanjatev je v Sketu predstavljena z zgledom *riba*, ki je končniško in naglasno zelo enostaven, Kùhar pa je dodal paradigmi besede *riba* še paradigmi dveh besed (*kòsa* in *brána*), obe s premičnim naglasom, pri tem pa se na hrbtni strani lista sprašuje o pravilnosti že zapisanih variantnih imenovalniških, roditeljskih in tožilniških dvojinskih oblik (*kos-ê*, *i*) in o pravilu, s katerim bi jih utemeljil. V nasprotnem primeru, tako meni, se bo treba odločiti za tisto obliko, ki ustreza knjižni slovenščini, in popravki kažejo, da se je na koncu tako tudi odločil (im. *bran-i*, rod. *dvê kòs*, tož. *kos-ê*, *i*, *bran-ê*, *i*).³³ Po tej sklanjativi se ravna jo še skupna imena in moški samostalniki na *-a* (*gòspoda*, *vòjvoda*), skupna imena samo v množini (*Gòspoda se šéčejo*),³⁴ pri moških samostalnika h pa kot imenovalnik množine

³¹ V Janežičevi slovnici iz leta 1854 najdemo variantni zapis: *deli govora* oziroma *govorni deli*.

³² Klekl v opombah opozarja na ostanek vokativa v primerih *Bože!*, *Jože!* itd., Kùhar pa omenja zvalnik kot živ v besedi *Bože* na str. 25 pri obravnavi druge sklanjatve.

³³ Na neustreznost navedenih roditeljskih oblik (*dvê ribi*) ga je v opombah k § 36 opozoril Klekl, češ da pri njih govorijo samo *dvej rib*, prav tako ni nikoli slišal imenovalnika dvojine *branê*. Kùhar mu odgovarja, da pri njih variirata edino roditeljski obliki *dvê ribi* in *dvoje rib*, v imenovalniku pa *dvê kosê* in *dvê kosi*. Za roditeljsko obliko *ribi* najde potrditev v stari slovenščini.

navaja zglede tipa *slùgovje*.³⁵ Pri prvi sklanjatvi navaja Kùhar še besedi *gospa* in *mati*, h katerima ima Klekl spet nekaj pripomb,³⁶ ki pa jih je Kùhar upošteval in Kleklove oblike kljub pomislekom naknadno pripisal (*gospin* z vprašajem).

Tudi pri ostalih treh sklanjativah je v veliki meri upoštevana Sketova predloga, pogosto z istimi zgledi (2. sklanjatev: *trávnik* in *kònj*, *òča*; 3. sklanjatev: *mèsto* in *pòle*, *okò*; 4. sklanjatev: *nìr*³⁷), seveda pa imajo isti zgledi v obravnavanih dveh knjigah vsak svoje oblikovno življenje. V poglavju, naslovljenem Dostavek sklanjatvi *i*-jevih debel, Sket poudarja, da gre za relikte nekdanjih moških *i*-debel. Nekaj zgledov imata s Kùharjem skupnih, to so *lùdjé*, *dén*, *klà* oziroma *tlà*, če omenimo Kùharjeve zapise, jih pa ima Sket še veliko več. Pri sklanjatvi lastnih imen, osebnih in zemljepisnih, se razlikujeta knjigi zlasti po zgledih, Sket pa obravnava – v nasprotju s Kùharjem – še izvorno tuja, a podomačena imena.

Pridevnik. Sket (str. 46–52), Kùhar (str. 31–39). V obeh knjigah se delijo pridevniki na kakovostne in svojilne. Prva opazna razlika med njima je v zvezi z določnostjo in nedoločnostjo pridevnika, z značilno lastnostjo pridevnika, ki jo Sket v uvodnem delu na kratko (13 vrstic) predstavi kot oblikovno in vsebinsko lastnost, Kùhar pa je sploh ne omeni, saj prekmurski pridevniki te lastnosti nimajo. Pri moškem spolu navaja Kùhar zglede z *i*-jem (*stári člòvek*) – osnovni pregibnostni vzorec je z *i*-jem (*lèpi*) – in brez njega (*slàb člòvek*) ter izpostavi pridevniške končnice *-en*, *-ek*, *-eł*, *-er*, *-ev*, ki da v moškem edninskem imenovalniku nimajo končnice *-i* (*čàren kòs*,³⁸ *bètežen člòvek*). V opombi navede še naslednje primere brez *i*-ja: *slàb*,³⁹ *bògat*,⁴⁰ *sìt* itd. in svojilne pridevnike na *-in* in *-ov*.⁴¹ Pri vzorčni sklanjatvi navaja dvojinske oblike za vse tri spole: *lèp-iv-a*, *lèp-iv-i*, *lèp-iv-i*, in to za imenovalnik, rodilnik in tožilnik, ki jih Klekl sprejema s pomislekom,⁴² Kùhar jih pa redno uporablja tudi v metajeziku slovnice.

O zanimivi posebnosti svojega govora piše Kùhar v zvezi s samostalnikoma *gospòd*, *gospá*, ki sta prešla v pridevnik [!] *gòspon*: *gòspon vučìtel*, *gòspon vučìtelica*, ta pa je v tej vlogi nesklonljiv (z *gòspon vučìtelicami*),⁴³ medtem ko je pridevnik [!] *kùma* v tej obliki le v nominativu, v vseh drugih sklonih pa ima

³⁴ Napačno je napisal, da samo v ednini. Klekl opozarja, da je pri njih samo edninska raba (*Gospoda se šéče*), Kùhar pa mu odgovarja, da to *ve*, vendar je pri njih samo množinska.

³⁵ Klekl mu pri tej obliki oporeka, češ da pri njih govorijo samo *slugi*.

³⁶ Kùhar ima rodilnik množine *gòsp*, Klekl pa pravi, da »Plural gen. *gosp* sem ne čùł - nego *gospin*«, ta oblika pa je tudi v rodilniku dvojine. Rodilnik dvojine pri besedi *mati* je po Kùharju enak imenovalniku in tožilniku, tj. *màteri*, po Kleklu pa *mater* (*dvè mater deca*). Kùhar pravi v opombah, da so te oblike pri njih neznane.

³⁷ V Sketu še: *gos*, *kri* itd., v Kùharju še: *klòp*, *hčì*, *laž* itd.

³⁸ SSKP (Agustič 1878): Čarni šimpans.

³⁹ SSKP (Sever 1747): ravnai ti moi šitek šzlabi.

⁴⁰ SSKP (Sever 1747): Izem nei tak bogati.

⁴¹ Beltinski slovar: *čaren*, *betežen*, *slab*, toda: *bogati*, *lejpi*, torej se delno prekriva s Kùharjem.

⁴² V opombi k § 71 piše: »Na ravenskom pràvijo samo po pismenem dveh lepih bràtov – dveh lepih sestri deca – dve lepih tèlec koža. V črenslovcih bar čùjem po vašem.«

⁴³ V Kleklovi opombi k § 73 je zapisano: »Na ravenskom nigdár gospod vučìtelica – nego *gospa vučìtelica*, pri *gospaj vučìtelici* ...«

dosledno obliko *kùmo* (*kùmo Žakòjča*, *kùmo Žakòjči*)⁴⁴; ne rabita se dva pridevnika skupaj: *milostìven gòspon pùšpek*, ampak *milostìven gospòd* ali *gòspon pùšpek*. Iz kajkavskega slovarja je razvidno, da se *gospon* ne rabi zgolj v prilastkovni (po Kùharju pridevniški) vlogi, ampak da celo močno prevladujejo zgledi z golim osebkom ali predmetom.⁴⁵ V stari knjižni prekmurščini so prav tako izpričani tovrstni zgledi,⁴⁶ opazno več pa je primerov tipa *Gofzpon Krišztus*, pri katerem se v 18. stoletju v odvisnih sklonih skoraj vedno kaže značilna nesklonljivost, ki jo omenja Kùhar: »fzo najisle Gofzpon Jezusa tejlo ...«, medtem ko je v Košičevi slovnici iz leta 1833 izpričana v tovrstnih primerih že sklonljivost: »vòdáni od Goszpona Szalay Imrea«. Beseda *gospoud* je, nasprotno, tudi v tovrstnih primerih vedno sklonljiva: »po Postüvanóm Gospoudi KÜZMICS MIKLÓSI«. Kot primer nesklonjivega pridevnika omenja še *naòpak* (*naòpak svèt*).

Stopnjevanje. Prvo stopnjo imenuje Kùhar tudi *nasèbna*,⁴⁷ drugo *primerjajòča*⁴⁸ in tretjo *preségajòča*, stopnjevanje pa je lahko z obrazili in s prislovom *bòle* (barve, deležniki na -č in na -eni oziroma -ani). Primerjalni obrazili navaja samo dve: -èši in -ši. Sket ima še -ji (*višji*), kar je značilno za mnoge dvozložne pridevnike na -ek, (-ák), -ok, medtem ko ima Kùhar tudi v teh primerih -èši (*krepkèši*,⁴⁹ *težkèši*) oziroma -ši (*višiši*). Pri nepravilnem stopnjevanju se knjigi ujemata v treh zgledih, vendar so glasovno različni (Sket: *majhen*, *mali* – *manjši*, *manji*; Kùhar: *máli* – *mèši*; Sket: *dober* – *boljši*, *bolji*; Kùhar: *dòber* – *bòši*), v enem primeru celo različno besedotvorno realizirani (Sket: *velik* – *večji*, *veči*; Kùhar: *vèlki* – *vèkši*), v zadnjem primeru pa se sploh razlikujeta, saj zgleda *dolg* – *daljši*, *dalji* iz Sketa Kùhar ni mogel prevzeti zaradi regularnega stopnjevanja v prekmurščini (*dúgi* – *dùgši*). Pri presežni stopnji je Kùhar na opombnem listu dodal še domače primere podvojitvev (Sket ima posebno točko s podvojitvami) tipa *pùn punèren*, *sám samèren* in predpanske tvorjenke tipa *òrdeči* 'nê pòvsem ardéči', *òsvetek* 'na poš svétek'. Kùhar domneva nastanek predpone iz besede *pòt*.

Števniki. Sket (str. 53–59), Kùhar (str. 39–46). Števniki so v obeh knjigah enako razvrščeni: na določne in nedoločne, določnih pa je sedem vrst, poimenovanih po Kùharju: *glávni*, *vrstìtni* (*vrstéči?*), *ločìtni*, *delìtni* (*deléči?*), *vnožìtni* (*vnožéči?*), *ponávlanjòči* (*ločéči?*) in *samostátni*.⁵⁰

⁴⁴ V isti opombi je opozorjeno še na naslednje jezikovno dejstvo: »Kuma se v Črenslavicah vedno sklanja: Kumi Žakojči ...«

⁴⁵ Tak je primer: »Na Vrboska je gospon k vozu stal i meril ga z metrom ...«

⁴⁶ Po kartoteki za SSKP so značilni za čas od leta 1725 do 1870, npr.: »Eta nám Gofzpon dopúfzti ...«

⁴⁷ Kùhar navaja med zgledi tudi *rodovitno pôle*, Klekl pa pripominja, da na Ravenskem in v Črenšovcih poznajo le *rodno*, in se sprašuje, kateri pridevnik je pravi. Kùhar mu odgovarja, da pri njih poznajo oboje, ne ve pa trdno, kako je s pomensko razliko med njima, čeprav izpostavlja zveze, značilne za svoj govor: *rodno zrnjelsilje* in *rodovitno pôle*.

⁴⁸ V oceni sta *primerjajòča* in *preségajòča* stopnja označeni kot neustrezna izraza, predlagani sta *primerjalna* in *presežna* stopnja. Kùhar pušča vprašanje v odgovoru odprto, češ da naj povejo še drugi svoje mnenje.

⁴⁹ Na Ravenskem je – tako Klekl – primerjalna stopnja od *krèpek* *krepsi*. Navaja še več primerov, ki se razlikujejo od avtorjevih.

Glavne števnike piše Kùhar skoraj vse skupaj, tudi *èdendvåjseti, stôdvå, dvêstô, trjèzero*, izjema je le *desét-jèzero* ali *desét jezèr* (Sket ima nasprotno pisavo narazen: *jeden in dvajset, sto in dva, dve sto, tri tisoč, deset tisoč*). Glavna števnik *dvåjseti* in *trèseti* sta nereducirana⁵¹ posebnost v skupini desetiških števnikov, ki se sicer tudi v prekmurščini zaradi moderne vokalne redukcije glasijo *štirideset* itd.⁵² Obe obliki prvega glavnega števnik sta v Kùharju navedeni v vseh treh spolih: *èden, èdna, èdno – an*,⁵³ *-a, -o*, medtem ko Sket navaja za prvo obliko samo moški spol (*jeden*), vendar se slovnici v rabi kratkih in dolgih oblik ne razlikujeta. Po Sketu (str. 55) je na osnovi obrazilne (ne)ujemalnosti med števnikom in samostalnikom, ki ga določa, nastal naslednji Kùharjev zapis na str. 42: »Pét, pa vsi vékši glåvni štèvniki so v nom. pa v akuzatívi samoståtniki, v ovih sklonaj pa pridèvniki.« Očitne so oblikoslovne vzporednice med Kùharjevim števnikom *jèzero*, ki »se navådno ne pregíble; či se pa pregíble, je ženskoga spôla, pa dobí v nom. končnico *a*« (Kùhar, str. 42), in Sketovim števnikom *tisoč*, ki »se navådno ne sklanja; ako pa se pregíblje, tedaj je većinoma ženskega spola« (Sket, str. 55).

Vrstilni števniki. Za Sketov števnik *tisoči* navaja obliko *jèzerski*, ki ji Klekl oporeka kot neznani.⁵⁴

Množilni števniki. Kùharjeve oblike *èdnokråten, tríkråten* itd. je Klekl zavrnil kot slabo narejene in predlagal tip *ednoteren, dvojen, četveren*, ki je enak Sketovemu in ga je Kùhar končno tudi prevzel.

Zaimek. Sket (str. 59–66), Kùhar (str. 46–53). Zaimki so v obeh slovnica razdeljeni v šest skupin, to so po Kùharju: *osèbni, svojítni, kåzatni, pitåtni, ozirátni in nedolòčni*.⁵⁵ Terminološke razlike med knjigama so samo pri Sketovem *vprašalnem* zaimku (Kùhar: *pitåtni*).

Osebni zaimki. Klekl se je ustavil že pri prvem Kùharjevem zaimku, tj. pri *jez* (*jèz, jès, jè*), češ da se v Črenšovcih, tj. le nekaj kilometrov od Kùharjevih Bratonec, govori *jaz*. Znova je zelo jasno poudaril, da je treba v slovnici upoštevati vse tisto, kar je skupno njihovemu narečju in slovenskemu knjižnemu jeziku, posebnosti posameznih govorov pa naj se zapišejo v slovar.⁵⁶ Pri naslednjih predlogih se skoraj

⁵⁰ V opombah k § 83 je Kleklov predlog, da bi uporabil *ponavlalen* namesto *ponavljajoči*. Kùhar na to ne odgovarja, dvom v pravilnost odločitev pa se kaže v pripisanih izrazih, opremljenih z vprašajem (gl. zgoraj).

⁵¹ Ramovš (1952, 112) locira polno obliko *dvajseti* (nastalo iz *dèva-deseti*, oblika *dvadeseti* se pojavlja npr. pri Trubarju, prvič v *Novem testametu* 1557), zapisano v starih tekstih, na Primorsko, narečni izgovor *dvajsti* pa na Kras, v Rezijo in Slovenske gorice.

⁵² V SSKP so imenovalniki desetiških glavnih števnikov prekrivni s Kùharjevimi. Ta tip je v treh primerih (*dvajseti, trideseti, štirideseti*) izpričan tudi v delih slovenskih protestantskih piscev 16. stoletja.

⁵³ V pripombi je povedano, da so na Ravenskem namesto Kùharjevega *an, ana, ano* oblike *en, ena, eno*.

⁵⁴ V oceni je priporočena oblika *jezer-i* oziroma *jezerni*, ker da *jezerski* še ni slišal. Kùhar odgovarja negotovo: "jezerni ali jezerski Nevém prav, štero je dobro. Poleg naše vèsi so nåjmr njive, štere se zovéjo *Jèzere*, pa mi je zavolo toga nešterna oblika té reči ne povsem jasna."

⁵⁵ Čeprav teh oblik notranje ne sprejema (»Lepoglásji našega narečja ne odgovårajo té tvorbe z tvorno pretečènoga deležnika. Zåto so pa mojim vùham tûdi nè kak nè prav takše reci kak vnožitni, vprašåtni ... Ne verjem, ka bi se gda sveta mogel pobratiti ž njimi.« – Kùharjev odgovor na Kleklove pripombe, str. 4), te termine vseeno uporablja.

vedno sklicuje na rabo na Ravenskem (*pri njej* namesto *pri-njoj*, je poleg *ga* za tožilnik imenovalnika *òno*, *njeva* namesto *onjèva* za moški imenovalnik dvojine, *jih* namesto *njá* za moški tožilnik množine), posamezne oblike pa zavrača zlasti zato, ker jih ni nikoli nikjer slišal. Kùhar je pripombe občasno upošteval in jih naknadno vnesel v besedilo, včasih je zagovarjal svoje stališče in ohranjal staro stanje ali pa ga je ohranjal brez komentarja. Neodvisno od Sketa piše Kùhar v § 96 o premiku naglasa na predlog v mestniških oblikah, npr. *pri-meni*, *nà-tebi*, *pri-njih*, *nà-vas*.

Pri osebnih zaimkih omenja Kùhar tudi zaimek *sám*, ka »jáči zaimke pa drúga iména po poméni«. Sket ima ta zaimek uvrščen med kazalne zaimke in tja ga po Kleklovem predlogu uvrsti tudi Kùhar.

Svojljni zaimki. Tretjeosebni obliki moškega spola množine *njihov* je Kùhar pripisal v oklepaju narečno *njúv*.⁵⁷ Kot posebnost navaja odsotnost dvojsinske tretje osebe, ki jo nadomešča roditeljski osebni zaimki: *njiva*, *njivi*, *njivi* (*Tò je njiva pòstet*).

Kazalni zaimki. V to skupino zaimkov ni Kùhar v nasprotju s Sketom sprva uvrstil že omenjenega zaimka *sám*, izpadel pa je še *isti*, čeprav ga je tudi na to opozoril Klekl. Kùharjeva oblika knjižnega *ta* (moški spol) je *té*, čemur Klekl nasprotuje, češ da je to napačen izgovor in da bi moralo biti *ti* (prim. še Kleklovo *tiva* namesto Kùharjeve *tèva*), vendar tega Kùhar ne sprejema.

Pri vprašalnih, oziralnih in nedoločnih zaimkih navajata obe slovnici samostalniško in pridevniško rabo. Zaporedna obravnava teh zaimkov pokaže, da spadata zaimka *štò/što* in *kà* v vse tri skupine, torej med vprašalne, oziralne in nedoločne zaimke, hkrati pa je tu še nepregibni oziralni zaimek *kà*, po naše bi mu rekli *ki*. Naglašeni *štò* je vprašalni zaimek, nenaglašeni *što* pa oziralni in nedoločni. Kot posebnost med pridevniškimi nedoločnimi zaimki je predstavil Kùhar – tako tudi pred njim Sket – sklanjatev zaimka *vès*, njegovih dajalniški in mestniški ženski obliki *vsòj* pa bi Klekl dodal še *vsej*. Med pridevniškimi nedoločnimi zaimki je Kùhar v nasprotju s Sketovim zaimkom *vsak* navedel obliko *vsaki*, ki bi jo Klekl zamenjal z *vsak*, češ da *vsaki* izraža določenost, vendar mu Kùhar odgovarja, da je pri njih poznana samo oblika *z -i*.

Prislov. Sket (str. 112–118), Kùhar (str. 54–60). V obeh slovnicaht so razvrščeni prislovi v štiri skupine: krajevni, časovni, načinovni in vzročni, zgledi, ki jih navajata, pa so polnopomenski in zaimenski. Sket na koncu še posebej izpostavlja v štiri skupine razvrščene krajevne, časovne, načinovne in vzročne zaimenske prislove: to so vprašalni, oziralni, kazalni in nedoločni. Kùhar te razvrstitve ne navaja posebej, pač pa vprašalnicam za posamezne vrste prislovov (npr. *gè?*, *kàma?*, *kòd?*, *gdà?*, *kàk?*) sopostavlja njihove v glavnem nenaglašene oziralne pare (*ge*, *kama*, *kòd*, *gda*, *kak*). Klekl v opombah zavrača tri prislove: *vignjé*, *pálik* in

⁵⁶ »Kaj se z našega narečja gliha z pismenim obdržimo. Ne ma pomena nači pisati. V slovari se pa z cele Krajine zase govornice vkùpzapíšejo.« (Opomba k § 95, str. 10.)

⁵⁷ Klekl opozarja, da je na Ravenskem izpričana oblika *njúv*.

inàči; za prvega trdi, da je »veliki provincializem« in da na Ravenskem poznajo *vudné*.⁵⁸

Predlog. Sket (str. 118–121), Kùhar (str. 60–64). Predlogi so v obeh slovnica h razvrščeni glede na to, s katerimi skloni se vežejo. Prva razlika med njima je v poimenovanjih sklonov (Kùhar ima v nasprotju s Sketovimi slovenskimi izrazi latinska poimenovanja),⁵⁹ medtem ko so Sketovi (*ne*)*pristni predlogi* pri Kùharju nadomeščeni z (*ne*)*pravimi*, kar je še danes živ jezikoslovni izraz. Največ razlik med slovnica ma je pri nepravih predlogih, ki se vežejo edino z rodilnikom: pri Sketu jih je 22, pri Kùharju samo 15, kar pa ne pomeni, da se v teh 15 nepravih predlogih slovnici prekrivata. V Kùharju ne najdemo naslednjih Sketovih nepravih predlogov: *dno*, *gledé*, *konec*, *okrogkrog*, *razen*, *takrajlonkrajlonstran*, *vpričo*, *vrh*, *vsled*, *vštric*,⁶⁰ pri tem da je Kùhar upošteval predlog *ober*,⁶¹ ki pa ga ni našel v Sketu. V nekaterih primerih gre za različne glasovne realizacije istih besed oziroma za besedotvorne variante: za Sketove *okoli*, *znotraj* – *zunaj*, *tik* glej Kùharjeve *koli*, *odznôtra* – *odzvûna*, *tîščec*.⁶² Razlike se kažejo tudi pri sestavljenih pravih predlogih, ki se vežejo z rodilnikom: Sket jih navaja pet, Kùhar pa samo *izmèd* (*eli zmèd*).⁶³ Izmed treh Sketovih predlogov z dajalnikom je Kùhar povzel dva (*k/g* in *prôti*), kot tretjega pa je navedel *prti*, zgled je pregovor *Gdà se prti jûgi vedrí, potégni vôz pod strêho*, kar bi kazalo na glasovno varianto predloga *prôti*. Sketovih zgledov *navzlic/vzlic/kljub*, ki so navedeni skupaj kot tretji, tudi SSKP nima. Prav tako je Kùhar izpustil naslednjih pet Sketovih predlogov s tožilnikom: *črez/čez*, *raz*, *skoz*, *zoper* in *ob*. Namesto zadnjega je zapisal predlog *od*, a ga je prečrtal. V SSKP nista izpričana *raz* in *zoper*, medtem ko je za *čres* in *skóus* navedena vezava s tožilnikom, za *ob* pa samo z mestnikom. In vendar predloga *o* in *ob* nista navedena med Kùharjevimi predlogi z mestnikom, čeprav ju Sket ima.

Veznik. Sket 1900 (str. 121–122), Kùhar 1913 (str. 64–65). Obe slovnici ločujeta priredne in podredne veznike, razlikujeta pa se v nadaljnjih delitvah: Sket navaja štiri vrste prirednih veznikov (vezalni, protivni, vzročni in sklepalni), Kùhar pa tem štirim dodaja še ločilne (*eli* – *eli*), ki so pri Sketu uvrščeni med protivne. Podredni vezniki so pri Sketu nasprotno razvrščeni v devet skupin (krajevni, časov-

⁵⁸ V SSKP najdemo samo *vudné*, *páli* in *nàči*, ki jih priporoča kot znane tudi Klekl.

⁵⁹ V daljši opombi takoj za prvo stranjo Kùhar omenja tudi dosledno latinska poimenovanja sklonov, ki pa se lahko v tiskani obliki poslovenijo.

⁶⁰ SSKP ima od teh besed samo *vrh* in *vštric*, obe v predložni vlogi, le da je *vštric* napačno označena kot prislov.

⁶¹ V SSKP je izpričana beseda *oberlobr*: pojavlja se od Terplana 1715 do Košiča 1848. Klekl se spotakne ob zvezo *ober tórna*, češ da je *ober* nemška beseda in da se na Ravenskem pogosto sliši tudi *nad tórnom*. Kùhar pa se sklicuje na Štreklja, ki razlaga besedo *ober* kot *ob vrhu* (*ober zemlé = ob vrhu zemlé*); če to drži, potem beseda *ober* ni nemška. Enako razlago najdemo tudi v Pleteršniku, ki nas od *ober* napoti k nadrejeni sopomenki *obr*, kjer je razložen izvor, in v Bezlaju (1982, iztočnica *óbrh*), ki suponira praslovansko obliko *ob-vrchъ, sodobno obliko pa locira na vzhodni del slovenskega jezikovnega ozemlja in na Gorenjsko.

⁶² Kùharjev pregovor *Tîščec srêče nesrêča ščičít* pomensko in skladijsko ustreza Sketovemu *Tik sreče nesreča preži*. Klekl zgleda oziroma besede *tîščec* ni komentiral, kar verjetno pomeni, da jo je poznal (vsaj v pregovoru, če ne drugače), je pa ni v Pleteršniku, SSKP in Bezlaju.

⁶³ SSKP ima prav tako samo iztočnico *zmèd*.

ni, primerjalni, načinovni, posledični, vzročni, namerni, pogojni, dopustni), pri Kùharju pa načinovnih veznikov ni, medtem ko so posledični v isti skupini kot namerni.

Glagol. Sket 1900 (str. 67–111), Kùhar 1913 (str. 67–110). Prva opaznejša razlika med slovnícama je odsotnost predpreteklega časa pri Kùharju. Med naklone šteje Kùhar – sam pravi, da v širšem smislu – še *delêžja*, to so nedoločnik, namenilnik, deležniki in glagolnik, kar je očitno povzel po Sketovi izdaji iz leta 1900, šest let kasneje pa najdemo v Sketu poimenovanje *glagolna imena*.⁶⁴ O prihodnjem času govorita tako Sket kakor Kùhar kot o zloženem, v opombi pa opozarjata na rabo sedanjega dovršnika v prihodnjem pomenu (*prídem*) in na opis prihodnjika s pomočjo sedanjih oblik *ščém, ščéš* ali *mám, máš* (*Tàk šcé zdràv biti mòj hlàpčič*); zgled, prevodno prevzet iz Sketa, je označen kot Kreljev. Sicer pa Kùhar rad navaja posebnosti t. i. navadnega govora, npr. pri velelnem naklonu oblike *z da: glédaj-da, poglèdni-da, nès-da*. Izpust *i*-ja je značilen tudi za dvojsinske velelniške oblike: *nès-ta, hvál-ta*.

Pri končajih tvorno-preteklega deležnika govori o spremembah v *-o* v naslednjih primerih: *hòdit* → *hòdo*; *veselit* → *razvéselo*; *cvrèt* → *òcvro*; *nèset* → *òdneso*; *gnàt* → *òdegno*. V prvem primeru pride do izgovorne spremembe zaradi naglasa na osnovi večzložnega glagola, v naslednjih štirih pa zaradi premika zlasti končniškega naglasa proti levi, naj bo to na predpono ali na začetni korenski vokal. V zadnjem primeru se je zaradi lažjega izgovora v koren predpanske tvorjenke vrnil *-e-*. Na koncu poudarja, da veljajo navedena pravila samo za zalsko narečje, medtem ko se v Železni županiji govori drugače. Od petih Sketovih deležniških tipov (*-é*; *-č*; *-šil*-*vši*; *-l*; *-(e)n*, *-t*) so v Kùharjevi slovnici izpričani samo trije (*-čl*-*či*; *-l*; *-(e)ni*, *-ti*). Na koncu poglavja opozarja na dejstvo, da sta se prislovni tvornosedanji in tvornopretekli deležnik v njihovem narečju (bratonskem govoru?) že skoraj povsem izgubila, tako da so ostali le še relikti.

Glagoli so v obeh slovnícama razvrščeni v šest vrst, te pa naprej v razrede. Poleg sedanjiških in velelniških oblik posameznih glagolov so navajane še nedoločniške, namenilniške, glagolniške in deležniške oblike, pri tem pa pri Kùharju – za razliko od Sketa – ni tvornopreteklega deležnika na *-ši*, za katerega je znano, da je bil v stari knjižni prekmurščini široko uveljavljen, ne pa tudi v živem govoru.⁶⁵ Sket je v obravnavah posameznih razredov vsebinsko precej bogatejši od Kùharja, zlasti v opombah. Zgledi so velikokrat slovnícama skupni, Kùhar pa se je odločil za druge, če mu Sketovi iz katerega koli razloga niso ustrezali, v nekaterih primerih prekmurščina besede niti ne pozna. V dveh glagolskih vrstah imata avtorja različne

⁶⁴ V prvi izdaji Janežičeve *Slovenske slovnice* iz leta 1854 sta v poglavju o glagolskih naklonih uporabljena izraza *deležje* in *glagolno ime*: *deležje* ali *priložaj* 'deležnik' in *glagolno ime* 'glagolnik'. V drugi izdaji iz leta 1863 je dobilo *deležje* nov pomen: naklon v širšem pomenu (gl. zgoraj). V osmi izdaji Sketove slovnice iz leta 1900 je za neosebne glagolske oblike zadnjič uporabljen izraz *deležje*. Natančneje o izrazu in obravnavi deležniško-deležijskih skladov gl. Jesenšek 1998: 104–110.

⁶⁵ Več o tem Jesenšek 1998: 282.

vrstne spòne: v drugi vrsti Sket *-ni-*, Kùhar *-no-*,⁶⁶ v šesti vrsti Sket *-ova/-eva-*, Kùhar pa *-iiva-*. V šesti glagolski vrsti opozarja Kùhar na konkurenčnost sedanjskih priponskih oblik *-iije/-iivle-* pa tudi na skrajšane oblike tipa *kùpiijo* in *kùpivlo*. Obliko *hvaljen* utemeljuje Sket z vrstno spono pred obrazilom *-en*, Kùhar pa obliko *hválen* razlaga z njeno varianto *fálen* v svojem govoru in s *fáljeni* v pomenu 'izgubljen', kar da kliče po pisnem razlikovanju med besedama. Podobno naivno razlaga nedoločnika *lèčti* in *vřčti*, ki da preprečujeta oblikovni nesporazum (*lèči* in *vřči* sta namreč tudi dajalnika samostalnikov *lèča* in *vřč*).

Besedotvorje. Pri besedotvorju je Kùhar obdelal le izpeljavo (str. 110–132), Sketova slovnica pa ima še sestavo in besede tujega izvora (prim. Sketov uvod in izpeljavo na str. 124–143 s Kùharjem). Kot besedotvorni način navaja Kùhar v uvodnem delu tudi sestavo,⁶⁷ za besede tujega, neslovanskega izvora pa pravi le, da jih je prav malo. Za ti dve poglavji mu je očitno zmanjkalo časa in življenjske moči.

Ko govori Kùhar o izpeljavi, uporablja enake termine kot Sket (*koren*, *debl*, *obrazilo*), ki jih na skoraj enak način tudi razloži, a za njihovo ponazoritev navaja manj zgledov. Besede z ničto končnico tipa *brôd*, *grôb* omenja samo v uvodnem delu in jih imenuje – tako kot Sket – *samostalniki brez vidnega obrazila* ter opozarja na ojačen korenski samoglasnik, po katerem se ločujejo od besednega korena (*bred-*, *greb-*). Obe slovnici predstavitava najprej izpeljavo samostalnikov in pridevnikov, na koncu pa se posvetita tvorbi manjšalnic. Podrobneje bo tu predstavljeno le besedotvorje moških samostalnikov.

Izpeljava moških samostalnikov s 14 obrazili (*-ač*, *-aj*, *-ljaj*, *-(j)ak*, *-(j)an*, *-ar*, *-áš*, *-ec*, *-ek*, *-telj*, *-ež*, *-ič*, *-ik*, *-in*) je v Sketu predstavljena na štirih natisnjenih straneh, v Kùharju s 13 obrazili (*-ač*, *-aj*, *-ak*, *-an*, *-anec*, *-ar*, *-áš*, *-ec*, *-ek*, *-tel*, *-ič*, *-ik*, *-in*) pa na štirih rokopisnih. Kùhar nima dveh besedotvornih obrazil iz Sketa: *-ljaj*, *-ež*, Sket pa nima obrazila *-anec*, ki ga ima Kùhar.⁶⁸

Če se omejimo na razlike v okviru posameznih obrazil, vidimo, da se obrazilo *-ač*⁶⁹ poleg besedotvornega pomena 'moška oseba, ki se ukvarja s tem, kar glagol zaznamuje', skupnega obravnavanima slovnicama, dodaja po Sketu (ne pa po Kùharju) tudi samostalnikom (*bradáč*, *gostáč*).⁷⁰

Obrazilo *-aj* se po Sketu dodaja najraje glagolom in pomeni delujoče osebe (*čuváj*, *točáj*), v opombi pa so dodani še naslednji pomeni: a) ločila v slovnici (*klicáj*), b) daljava med dvema ali več rečmi (*lučáj*), c) zraslo z imenom razne osebe in reči moškega spola (*otročáj*, *naročáj*). Tudi Kùhar opozarja na izglagolskost

⁶⁶ Sket v opombi opozarja, da se je *-ni-* preoblikovala iz prvotne *-no-*, ki je ohranjena še med ogrskimi in vzhodnoštajerskimi Slovenci.

⁶⁷ Besedili se razlikujeta delno v zgledih (Sket: *kolo-vrat*, *samo-uk*, *sto-letje*; Kùhar: *stô-lêtje*, *po-sili-živ*).

⁶⁸ V odzadnjem seznamu, ki je nastal na osnovi abecedarija iz Novakovega *Slovarja stare knjižne prekmurščine*, ni izpričano obrazilo *-ljaj*, medtem ko se dvakrat pojavlja *-ež* in 67-krat *-anec*.

⁶⁹ Sket in Kùhar ne le da razlagata obrazila kot pripone, ki tvorijo, pritačnjene korenu ali deblu, besede z določenim pomenom, ampak uporabljata v nadaljevanju skoraj izključno izraz pripone.

⁷⁰ V Košičevi knjigi *Zobrisani Slovenec in Slovenka* iz leta 1845 ima obrazilo *-ač* izpričan prav tako samo besedotvorni pomen 'vršilec dejanja' (Stramljič Breznik 1994: 137).

tvorjenk na *-aj* in izpostavlja samo zelo splošen pomen 'dugovánje moškoga spòla' (*vršáj, bežáj, lüčáj*), medtem ko pomena 'delujoča oseba', ki je v Sketu naveden kot najpogostejši, Kúhar ne navaja.⁷¹

Tretje slovnica skupno obrazilo je *-ak* oziroma *-jak*. Dodaja se samostalnikom in pridevnikom (tako Sket in Kúhar). Po Sketu obrazilo *-ak* oziroma *-jak* pomeni: a) moške osebe po njih stanu in veljavi v človeški družbi (*junák, roják*); b) prostore, shrambe in druge priprave (*čebelnjak, vodnjak*); v štirih opombah pa navaja še samce v živalstvu (*gosák*), papirnati denar in snovi (*peták, belják*), razno orodje (*rezák*) in živalsko blato (*kravjak*). Kúhar nasprotno navaja samo prostore, shrambe in druge priprave (*vinják*) ter samce pri živini (*recák*). Pri osebah obe slovnici navajata tudi ženske oblike in ravno pri tem obrazilu je izpričana večja razlika: v Sketu se moškemu obrazilu *-ak* oziroma *-jak* dodaja žensko *-inja* (*rojákinja*), v Kúharju pa *-ojca* oziroma *-ica* (brez zgledov).⁷²

Obrazilo *-an* oziroma *-jan* se po Sketu dodaja imenom, tvorjenke pa pomenijo: a) moške osebe po njih domovanju (*Goričan, meščan*); b) moške osebe po njih opravilu ali lastnostih (*tlačan, modrijan*); c) živalske samce in razne druge reči (*puran, prstan*). Kúhar navaja pravilno oziroma lastnostno skupino (*žüpan, pesjan*) ter živalsko (*puran*), poimenovanja prebivalcev pa se po njem tvorijo z obrazilom *-anec* (*Dokležánec, varašánec*).⁷³

Obrazilo *-ar* je prvo, katerega tvornost je v obeh slovnica enako razložena. Značilno je za samostalniške, pridevniške in glagolske osnove, pomeni pa moške osebe glede na njihovo opravilo ali rokodelstvo (*drvár, mlínar*); te tvorjenke so dobro izhodišče za nadaljnjo tvornost. Enaka razlaga je značilna tudi za obrazilo *-áš*.

V obeh knjigah je kot najproduktivnejše predstavljeno obrazilo *-ec*, ki se po Sketu »prika raznim govornim razpolom«. Besednovrstna raznovrstnost, na katero se cepi obrazilo *-ec*, je pri Kúharju razvidna iz posameznih skupin, ni pa posebej poudarjena. Po Sketu je teh skupin šest in Kúhar se s svojimi petimi z njimi v celoti prekriva, izpuščena pa je zadnja iz Sketa, tj. tista, ki izraža kemijske prvine in snovi (*beljakec, okisanec*).

Obrazilo *-ek* je prvo, ki je bolj tvorno v Kúharjevi slovnici. Dvema besedotvornima pomenoma iz Sketa, to sta dovršeno dejanje ali posledica tega dejanja (*dogòdek, ogrízek*) ter rezultat dejanja (*dobíček*), je Kúhar dodal še naslednje pomene: prostor, shramba in druge priprave (*golobínjek*), obravnavane tudi pod *-ak*.

⁷¹ V Stramljič Breznik (1994: 139) je naveden primer *žalozaj*, prim. v SSKP *zálož, záložaj* in *žálož*, vse 'kos, zalogaj' (Neszégaj po nájboug 'sáložaj).

⁷² V odzadnjem seznamu po SSKP so naslednji samostalniki z obrazilom *-ojca*: *Bòrčojca, proròkajca, Fèrkojca, Herodiášojca, Jónašojca, diàkonušojca, kmètojca, fotivojca*, sami ženski pari moških oseb, posebnost je zadnji primer, ko gre za par nezakonski otrok – nezakonska mati. Izpričana pa sta še samostalnika *ilojca* in *borójca*, obe vrstni imeni, prvo za vrsto zemlje, drugo za vrsto rastline.

⁷³ Stramljič Breznik (1994: 148) navaja z obrazilom *-an* tvorjeno besedo *prstan*.

Nosilec enega samega besedotvornega pomena 'moška oseba po nje opraviilu' je obrazilo *-telj* (*činitelj*) s Kūharjevo pisno-govorno varianto *-teť* (*činitet*), popolna prekrivnost besedotvornih pomenov (treh) v obeh slovnicaah pa je značilna tudi za obrazilo *-ič*.

Obrazilo *-ik* se v obeh slovnicaah dodaja pridevnikom in pomeni osebo po nje dejanju ali stanu (*pèsnik*) ter trpnim deležnikom za trpeče moške osebe (*poslaník*) pa tudi za tvorni pomen (*vučeník*). Tretji pomen iz Sketa 'kemijska prvina' (*kisik*) v Kūharju ni zabeležen.

Pomensko enako izčrpen je Sket še pri zadnjem moškem obrazilu, tj. *-in*. V obeh knjigah pomeni moško osebo po nje lastnosti, v glavnem je pomen zaničljiv (*bogatín*).

Za izpeljavo ženskih samostalnikov navajata Sket in Kūhar po 15 obrazil z variantami, Sket na štirih natisnjenih straneh, Kūhar na petih rokopisnih. Kljub enakemu številu besedotvornih obrazil se knjigi v enem ne prekrivata. Ločujeta se v *-inja*,⁷⁴ ki ga ima samo Sket, in v *-lja*,⁷⁵ ki ga ima samo Kūhar. Za samostalnike srednjega spola navajata tako Sket kot Kūhar pet obrazil, zadnji dodaja pri obrazilu *-lo* še variante *-alo*, *-elo*, *-ilo*. Izpeljavo srednjih samostalnikov predstavljata oba avtorja s petimi enakimi obrazili na dveh straneh. Na koncu izpeljave samostalnikov piše Sket o tvorbi tujih lastnih imen, Kūhar pa je to problematiko izpustil.

Za izpeljavo pridevnikov navaja Sket na šestih straneh 13 obrazil, razvrščenih po abecednem redu. Kūhar je nasprotno predstavil izpeljavo pridevnikov na osmih straneh po pomenskih oziroma vrstnih skupinah, in sicer najprej štiri svojična obrazila, nato pa osem kakovostnih, množilnih in snovnih. V Sketu izstopa samo obrazilo *-ljiv*, ki se dodaja glagolom. Obrazilne razlike med slovnicaama so zaradi *i*-jevsko podaljšanih obrazil pri Kūharju: *-asti*, *-ati*, *-avi*, *-iti*, *-eni*.

Terminologija. Stične točke med Sketovo in Kūharjevo slovnico najdemo tudi v jezikoslovni terminologiji. Pri Kūharju je opazen odklon od Košičeve in Agustičeve terminologije, saj je je ohranil le za vzorec. Tako je samo naslednjih 13 izrazov v celoti prekrivnih s Košičevimi oziroma Agustičevimi: *glas*, *glasnik*, *ime*, *koren*, *participium*, *piknja*, *protivni veznik*, *rejč*, *samostavnik*, *samostavno ime*, *spol*, *veznik*, *vküpdjana rejč*. Pet tradicionalnih izrazov (zveze z odnosnico *osoba*, npr. *prva*, *drüga osoba*, in *pridavnik*) je Kūhar približal Sketovim (zapisal je npr. *prva*, *drüga oseba* in *pridevnik*) in podobno je besedotvorno prilagodil 12 izrazov iz obeh svojih predhodnikov, npr. *dativuš* – *dativ*, *lastivno ime* – *lastno ime*, *občinsko ime* – *občno ime*, *priime* – *priimek*, *zaiime* – *zaimmek*. Vseh Kūharjevih jezikoslovnih terminov – prevladujejo seveda besedne zveze – je več kot 500, kar je glede na kratkost in vsebinsko okrnjenost njegovega besedila izredno veliko. Pri tem je veliko terminov iz Sketove in Kūharjeve slovnice v celoti prekrivnih, še več pa jih je v vsaj

⁷⁴ V odzadnjem seznamu stare knjižne prekmurščine se obrazilo *-inja* (*-kinja*) pojavlja 22-krat, npr. *kühi-nja*, *prijátelkinja*, *luteránkinja*, *Židovkinja*.

⁷⁵ Obrazilo *-lja* je v odzadnjem seznamu izpričano 11-krat: *posnehálja*, *sáblja*, *prélja*.

enem členu glasovno/oblikoslovno oziroma besedotvorno variiranih. S tem sprejemanjem Sketovih izrazov in oblik se je močno približal osrednjeslovenski jezikoslovni terminologiji.

Zlasti iz tega približevanja je razvidna Kūharjeva zavest o prekmurščini kot konstitutivnem delu skupnega slovenskega jezika. V opombah rad navaja madžarske termine, s čimer opozarja na pomen madžarščine kot državnega jezika v takrat skupni državi, še močnejši pa je verjetno vidik razumljivosti, saj je bila madžarska jezikoslovna terminologija Prekmurcem gotovo bolj domača kot Kūharjeva, ki je v veliki meri prekinila prekmursko terminološko tradicijo – tudi v zvezi z le-to se postavlja vprašanje o njeni širši uveljavljenosti – in se ustrezno glasovno prilagajena močno oprla na osrednjeslovensko.

Jezik slovnice. Kūharjev metajezik ima značilnosti ustaljenega knjižnega jezika s trdnimi temelji v tradiciji po eni strani in z določeno odprtostjo za celoten slovenski jezikovni prostor po drugi. Izkazuje doslednost v pisavi, ki se kaže zlasti v redni uporabi naglasnih znamenj, kar je sploh značilnost (stare) knjižne prekmurščine, na katero se pa začuda nikoli ne sklicuje, ter v zapisovanju trdega *l* s črko *ł* v dvoustničnih – on pravi dvoglasniških – pozicijah, s čimer opozarja na njen neelovski izgovor, ki je v prekmurskem narečju v številnih pozicijah *o*-jevski in ga nekateri stari pisatelji (npr. oba Kūzmiča) z *o*-jem tudi zapisujejo. Uporaba črke *ł* je Kūharjeva posebnost v prekmurskem prostoru, v širše slovenskem merilu pa je npr. izkazana v enem od Pohlinovih del.⁷⁶ Metajezik slovnice pa kaže tudi elemente njegovega domačega govora, zlasti v oblikoslovju (npr. *naglašenivi* – imenovalnik ženskega spola dvojine, *hižaj* – mestnik ednine), posameznosti pa je začel v odgovoru na Kleklove opombe že spreminjati (*eli* → *ali*, *jez* → *jaz*).

Sklep. Kūharjeva slovnica je poknjiženi opis njegovega bratonskega govora na osnovi slovenskega knjižnega jezika, ki ga Kūhar v marsičem sprejema. Najopaznejši elementi, v katerih se slovnici razlikujeta, so:

Kūhar ima več samoglasnikov (poleg petih Sketovih še *ö* in *ü*);

– zaradi drugačnega pojmovanja dvoglasnikov, ki se sklada s Pavlovim, našteje Kūhar kar 20 dvoglasnikov (dejansko ima prekmurščina dva; knjižna slovenščina tudi po Sketu nobenega);

– historični trdi *l* z dvoustničnim izgovorom označuje s poljskim *ł*, morda gre za vpliv Pleteršnikovega slovarja;

– odstopanja med pisno podobo knjižne prekmurščine in fonetiko prikazuje samo na osnovi svojega bratonskega govora;

– označevanje dvoglasnikov s t. i. zavijalcem (*ê* in *ô*), ki služi Sketu tako za označevanje tonemskega kot tudi dinamičnega naglasa;

– pri Kūharju prevladujejo pridevniki z *i*-jevskimi končaji tipa *-asti*, s soglasniškim končajem so redki (npr. *slâb*), ne pomenijo pa ti končaji (ne)določnosti pridevnika, saj te kategorije – Kūhar je sploh ne omenja – prekmurščina nima;

⁷⁶ Gl. tudi Pleteršnikov *Slovensko-nemški slovar* iz leta 1894–95. Morda ga je Kūhar poznal in se na njegovi osnovi odločil za ta način zapisovanja, ga pa ni nikoli omenil.

- arhaična nereduciranost glavnih števnikov *dvàjseti* in *trèseti* pri Kùharju;
- oziralni zaimki so enaki kot vprašalni, le da niso naglašeni;
- Kùhar niti ne omenja tvornopreteklega deležnika na *-ši*, ki je močno zaznamoval stari prekmurski knjižni jezik;
- med slovnica ma so razlike v besedotvornih obrazilih majhne, pri Kùharju je izpričan ih manj besedotvornih pomenov;
- minimalna je razlika v terminologiji.

Kùharjeva slovnica »vogrško-slovènskoga narèčja« je prevod in skrajšana priredba Sketove A. *Janežičeve Slovenske slovnice*, pisana v knjižni prekmurščini z opaznimi elementi njegovega domačega govora. Značilno zanjo je izpuščanje tistih kategorialnih elementov in posameznosti Sketove slovnice, ki jih Kùhar ni poznal iz svojega govora, oziroma dodajanje vsega tistega, kar je pri Sketu pogrešal. Pri posameznih odločitvah je Kùhar upošteval mnenje ocenjevalca Klekla, ki bi v slovnico rad vključeval še elemente drugih prekmurskih govorov. Slovnica je bila namenjena Slovencem na Ogrskem, katerim naj bi vzbudila oziroma utrdila zavest, da je njihova slovenščina eno od narèčij slovenskega jezika, ki se govori tudi onkraj Mure do Jadranskega morja. Narèčni status opisovanega jezika seveda implicira prevzem slovenskega knjižnega jezika, ki ga pa Kùhar izrecno nikjer ne predlaga, saj ni bilo ustanov (šol, časopisov), ki bi ga učile oziroma posredovale. Zato so ga Prekmurci lahko prevzeli šele po koncu prve svetovne vojne.

Viri in literatura

- AGUSTICH, Imre, 1876: *Návuk vogrszkoga jezika za zacsetníke*. Budapest.
- BEZLAJ, France, 1982: *Etimološki slovar slovenskega jezika*. Druga knjiga. K–O. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- GREENBERG, Marc L., 1989: Ágost Pável's Prekmurje Slovene Grammar. *Slavistična revija* 37/1–3. 353–364.
- JAKOP, Tjaša, 1998: *Pavlovo glasoslovje slovenskega cankovskega narèčja (s prevodom vokalizma)*. Diplomaska naloga. Ljubljana.
- JAKOP, Tjaša, 2003: *Pavlovo glasoslovje slovenskega narèčja Cankove*. *Av gust Pavel*. Maribor: Slavistično društvo Maribor. 56–72.
- JANEŽIČ, Anton, 1854: *Slovenska slovnica s kratkim pregledom slovenskega slovstva ter z malim cirilskim in glagolskim berilom za Slovence*. Celovec: Eduard Liegel, knjigar.
- JERIČ, Ivan, 2000: *Moji spomini*. Murska Sobota: Zavod sv. Miklavža v Murski Soboti.
- JESEŃSEK, Marko, 1998: *Deležniki in deležja na -č in -ši*. Maribor: Slavistično društvo Maribor.
- KOSSICS, Jo'sef, 1833: *Krátki Návuk Vogrszkoga Jezika za Zacsetníke*. V Grádczi.
- KÙHAR, Števan, 1913 gl. *Slòvnica vogrško-slovènskoga narèčja*.
- MARKOJA, Darja, 2006: Rukopisnaja grammatika prekmurskogo literaturnoga jazyka (načalo XX veka). Slavjanskije literaturnye mikrojazyki i jazykove kontakty. Tartu. 176–187.
- NOVAK, Franc, 1985: *Slovar beltinskega prekmurskega govora*. Dopolnil in uredil Vilko Novak. Murska Sobota: Pomurska založba.

- NOVAK, Vilko, 1976: Pregled prekmurskega slovstva. Ljubljana: Zadruga katoliških duhovnikov.
- NOVAK, Vilko, 1988: Slovar stare knjižne prekmurščine. Poskusni snopič. Pri redakciji poskusnega snopiča so sodelovali Franc Jakopin, France Novak, Stane Suhadolnik. Ljubljana: ZRC SAZU.
- NOVAK, Vilko, 2006: Slovar stare knjižne prekmurščine. Ljubljana: Založba ZRC.
- PLETERŠNIK, Maks, 1894–1895: Slovensko-nemški slovar. Ljubljana: Knezoškofijstvo.
- RAMOVŠ, Fran, 1952: Morfologija slovenskega jezika. Skripta, prirejena po predavanjih prof. dr. Fr. Ramovša v l. 1947/48, 48/49. Ljubljana: DZS založila za Univerzitetno študijsko komisijo.
- Rječnik hrvatskoga kajkavskoga književnog jezika*. Knjiga prva. Svezak 3, 1986. Drištlohirkanski. Zagreb: JAZU, Zavod za jezik IFF.
- SKET, Jakob, 1900: *A. Janežičeva Slovenska slovnica*. Za srednje šole priredil dr. Jakob Sket. Osmo, predelana izdaja. V Celovcu: Družba sv. Mohorja.
- SKET, Jakob, 1906: *A. Janežičeva Slovenska slovnica*. Za srednje šole priredil dr. Jakob Sket. Deveta, predelana izdaja. V Celovcu: Družba sv. Mohorja.
- Slòvnica vogŕsko-slovènskoga narèčja*. Spísana na podlagi Jánežič-Šketove Slovènske slòvnice. Na svètlo dána leta 1913. [Rokopis.]
- STRAMLJIČ BREZNIK, Irena, 1994: Tvorjenke v Košičevem delu Zobriszani Szloven i Szlovenka med Múrov i Rábov. *Košič in njegov čas. Zbornik razprav o Jožefu Košiču*. Budimpešta: Košičev sklad. 136–170.
- ŠLEBINGER, Janko, 1925–1932: Števan Kühar. *Slovenski biografski leksikon* 1. Ljubljana: Zadružna gospodarska banka. 580.
- TOPORIŠIČ, Jože, 1990: *Enciklopedija slovenskega jezika*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- TOPORIŠIČ, Jože, 2000: *Slovenska slovnica*. Četrta, prenovljena in razširjena izdaja. Maribor: Založba Obzorja.